MASONLUĞU ETKİLEYEN KURUMLAR

Murat Özgen Ayfer

11 Ocak 2012

Bu başlık altındaki çalışmamızda, birbirine pek yakın olmakla birlikte aslında iki ayrı olgudan söz edeceğiz..

Bunlardan biri, tam da başlıkta belirtilmiş gibi olan konu; Masonluğun dışındaki birtakım kurumların onu etkileyişi.

Şayet böyle bir etkileme varsa, bunun bir gerekçesi, ilgili kurumun bunu yapmakta bir amacı olmalıdır. Bu durumda Masonluk, o amaca araç edilmektedir. Bir diğer deyişle, ilgili kurum, mason örgütü ve organlarını kendi amaçları doğrultusunda kullanmaktadır.

Tarihte böyle bir şey olmuş mudur? Olmuşsa, bu günümüzde de geçerli midir?

Evet, tarihte bunun örnekleri görülmüştür. Özellikle 18. yüzyıl başlarında Masonluğun ilk büyük locasının kuruluşu sırasında, bir kez de 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde belirgin olarak görülmüştür. Bunların ikisi de, aynı örgütün politik amaçlı girişimleridir.

Daha geniş çaplı, arkasında belli bir örgüt ya da kurumun ötesinde bir devletin yer aldığı etki ve kullanımlardan de söz edilebilir. Daha çok 19. yüzyılda görülmüş olan bu olgulardan biri Masonluğun sömürgecilik ve kolonileşmeye hizmet etmek amacıyla kullanılmasıdır. İlgili devletlerin mason locaları ve örgütleri buna aracı olmuştur. Bu arada Osmanlı Devleti'ndeki yabancı localardan bazısının kapitülasyonlara destek verdiği bilinmektedir. Benzerleri başka ülkelerde de olmuştur hiç kuşkusuz.

Masonluğun politik ve ekonomik amaçlarla etkilenerek kullanılışı 20. yüzyılda bile görülmüş, günümüze kadar de gelmiştir. Belirgin örneklerden biri, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yenik ülkelerde görülmüştür. Alman Masonluğu açıkça Anglo-Amerikan etkisi altında kalmıştır. Japonya da bundan nasibini almıştır. Masonluğa göz açtırılmamış olan Sovyetler Birliği ve diğer demir perde arkası ülkelerinde şimdilerde kurulmakta olan loca, obediyans ve yüksek derece örgütleri, Batılıların yoğun etkileme hatta elde tutma girişimleri altındadır.

Öte yanda bir de komplo teoricileri denilen kurgucular var. Dünya çapında birtakım aşamalı oluşumlar tasarlıyor, Masonluğu da ortalarda bir yerde "kullanılan kurumlardan biri" olarak gösteriyorlar. Biz masonlar, buna şiddetle karşı çıkıyoruz. Ancak acaba farkında bile olmadan başkalarının özel amaçlarına hizmet etmekte olamaz mıyız?... Günümüzdeki Masonluk buna göre planlanıp programlanmış olabilir mi? Komplo teoricileri öyle diyor.

Bize ise bu olamaz çünkü olsaydı, biz bunun farkına varırdık gibi görünüyor ama günümüzde Masonluktan söz edildiğinde yeryüzünde bunun çok türleri yani değişik Masonluklar olduğu ortada. Bunların arasında büyük çelişkiler de var. Böyle olunca, belki bu Masonluklardan biri özel olarak etki altında bırakılmış, kullanılmakta olabilir. Olamaz mı?

Böyle bir etkileme belki bir de dinsel alanda düşünülebilir. Çağımızda birçok dinsel amaçlı kurum ya da örgüt, hiç de dinsel içerikli olmayan, olmaması gereken başkalarına kendi inanç ve eğilimleri doğrultusunda ilke ve yöntemler sokuşturmaya çalışıyor. Bunlardan biri de son yıllarda hayli sözü edilen, bir Katolik Kilisesi organı sayılabilecek Opus Dei adlı örgüt. Tıpkı tarihteki Cizvitlerin yöntemlerini uyguluyor. Nitekim Cizvitler, özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında birçok mason örgütüne sızmış ve kendi amaçlarına uygun etkinliklerde bulunmuştu.

Her mason kuruluşu, şu ya da bu din ya da inanç sisteminden hatta birkaçından birden, bazı etkilenme ya da esinlenmeler taşır. Bu farklı bir olgu… Bunu Masonluk bilerek, isteyerek alıp kendi öğretisine katmıştır. Ona daha sonra geleceğiz. Burada sözü edilen ise, Masonluğu etkilemek, onun organlarını, birimlerini, çalışmalarını, ritüellerinin içeriğini kullanmaktır.

Günümüzde Masonluğun özellikle tutucu ya da gelenekçi kesiminde böyle etkilemelerin yer aldığını sezebiliriz. Bunlar, Masonluğun simgesel derecelerinde hayli sınırlı düzeydedir; şöyle hafiften bir değinmek gibidir. Dozları ileri ya da yüksek derecelerde yoğunlaşır.

Bu bağlamda özellikle Kalvinist Protestanlığın öncelik taşıdığı söylenebilir. Bu mezhepten olan ama aslında dinin gereklerini öyle pek de sıkı bir biçimde yerine getirmeyenler, belki Masonluğun dinleriyle tam bir uyum içinde olduğunu sanabilir. Buna karşılık öte yandan bir din adamı çıkıp, Masonluğun Hıristiyanlığa yatkın gibi görünse de aslında aykırı düştüğünü, dolayısıyla bambaşka bir din olduğunu bile ileri sürebilir.

Bu olmamış bir şey, bir kurgu değildir. Birçok ülkede görülmüştür. Bu bağlamda 1990'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde ülke çapında yaygın bir kampanya bile açılmıştır.

Bir de bunun tersine bakalım.

Dinsel amaçlı kurumlar, toplumlarda dinin öncelikli tutulmasını ister hatta toplumsal yapıda teokratik düzenden yana çıkar. Bunun karşıtı ise elbette laik düzendir; henüz Fransa'da bile bütünüyle oturtulamamış olan düzen… Nasıl teokrasi yandaşları Masonluğu etkilemek için bir uğraşı gösteriyorsa, aynı şeyi toplumlarda laiklikten yana olanlar da yapar. Nitekim bu nedenle bazı mason kuruluşlarında, dinsel hatta zararlı görüldüğü için gizemci nitelikli öğeler ayıklanmıştır. Bu tür bir çalışmanın aşırılığa vardırılıp, neredeyse duygusal nitelikli her türlü öğenin, -örneğin sevgi kavramının- ritüellerden çıkarılmasına girişildiği bile görülebilir.

Şu birinci olgu yani birtakım başka kurum ve örgütlerin Masonluğu etkilemeleri üzerinde bu kadar durmak, sanırım yeter.

Şimdi ikinci olguya yani Masonluğun, birtakım kurumlardan etkilenmiş ve/veya esinlenmiş olması durumuna bakalım. Bunu ise hiç yadırgamamak, pek doğal karşılamak gerekir. Çünkü Masonluk sıfırdan, salt kendi başına, hiçbir düşünce sistemi yokken doğmuş değildir.

Bu etkilenme ve esinlenmelerde amaç Masonluktur, ona bir kazanım sağlamaktır. İlgili kurum bu amaçla kullanılmış, ondan yararlanılmıştır.

Aynı soruyu yine soralım: Bu tarihte olup bitmiş, etkisiz kalmış ya da bir değişim yaratmış olan bir şey midir, yoksa günümüzde de sürmekte midir?

Günümüzde sürmekte olup olmadığı üzerine bir şey söyleyebilmek pek zordur çünkü içinde yaşarken bunun pek farkına varmayız. Bir süre sonra, oluşmuş bulunan bir değişim varsa onu irdeleyerek değerlendirebiliriz.

Bu etkilenme ya da esinlenme, örgütlenme tarzı, amaç ve ilkeler, çalışma yöntemi ve içeriği, özellikle ritüellerin kapsamı bakımından olabilir. Ancak bu bağlamda kesin çizgilerle bir ayırım yapılamaz. Örtüşmeler, iç içe girmeler vardır.

Gelin bildiğimiz bazı noktaları yineleyelim:

Masonluktaki çalışmalar localarda yapılır. Bir araya gelen localar, kural ve yöntemlerine hep birlikte uyacakları bir obediyans oluşturur. Bu örgüte çoğunlukla "büyük loca" denmektedir. (Niçin öyle dendiği apayrı bir konu!)

Her locanın bir başkanı daha doğrusu reisi (saygıdeğer üstat), onun iki yardımcısı (nazırlar), ayrıca diğer önemli görevleri yürütecek görevlileri (öncelikle bir yazman ya da sekreter, bizim yasalar sözcüsü dediğimiz bir sözcü ile bir hesap işleri görevlisi yani hazine üstadı) bulunur. (Örgütsel işleyiş açısından öteki görevlileri göz ardı edebiliriz. Onların işlevleri yöntemlerde ve ritüelik uygulamalarda belirir.)

Hiçbir kurum, Masonluğu, bu şekilde örgütlensin diye etkilemiş değildir. Çünkü bu şekildeki bir örgütlenme, bir başka kuruma herhangi bir yarar sağlamaz.

Localar ve onlardan oluşan bir obediyans, Masonluktaki tek örgütlenme tarzı değildir. Ancak şimdilik buna bakalım; diğerine sonra geleceğiz.

Unutmadan belirtelim: Bu şekilde bir örgütlenme salt Masonluğa özgü de değildir.

Kimileri, bu tür örgütlenmenin Masonlukta öteden beri bir geleneksel sistem olduğunu, çok eskiden kaldığını, hiç değiştirilmeden uygulanmasının sürdürüldüğünü ileri sürmektedir.

İşin anlaşılamayan yanı, öncelikle bilim ve akıl verilerini rehber alması gereken masonların büyük çoğunluğunun, bunun böyle olduğunu hiç sorgulamaksızın kabullenmesidir.

Hani geleneksel diyorlar ya… Bu konuda sorarsınız, bu ne kadar zamandan beri böyle diye… Size gösterilen eski kaynak, Orta Çağ ve sonrasının Avrupa'daki bina inşaatçılığıdır yani sonradan "Operatif Masonluk" olarak anılmış olan meslek ve zanaat. Üstelik bunun sadece İngiltere'de olanı üzerinde durulur; Kıta Avrupası'ndaki tarihçe kasıtlı olarak göz ardı edilir. (Masonluğun 1723 tarihli anayasasına bakın; böyle olduğunu görürsünüz.)

Belki siz biraz kuşkucu bir gözle bakarsınız bu görüşe… Operatif Masonluktaki örgütlenme nasılmış diye araştırırsınız… Loca düzeyinde benzer olduğunu görürsünüz ama tıpatıp aynılık yoktur. Farkların zaman içinde değil, Spekülatif Masonluk dediğimiz bu kurumun ilk örgütsel oluşumu sırasında yapılmış olduğunu da keşfedersiniz. Tarihi biraz karıştırırsanız, aslında Spekülatif Masonluktaki locaların, örgütlenme tarzı bakımından, tarihte Roma İmparatorluğu bünyesindeki kolejler (Collegia) ile çok daha benzeştiğini bulursunuz. Ancak ne Antik Çağ döneminde ne de sonrasında locaların bir araya gelip de federatif bir yapıda bir obediyans oluşturması diye bir örgütlenmeye rastlayabilirsiniz. Çünkü böyle bir şey yoktur.

Spekülatif Masonluğun oluşması sırasında İngiltere'deki, daha doğrusu Londra'daki Operatif Masonluğun örnek alınmış olduğu yanlış değildir.

Ancak, Spekülatif Masonluğun bir de bu meslek ve zanaatın yeniden biçimlendirilmiş devamı olduğu ileri sürülmüştür. Birinden diğerine geçiş dönemi anlatılmıştır. İşte bunlar yanlıştır ama bir gerekçesi vardır: O tarihte varlığı benimsenmiş ve onaylanmış bir kurum belki biraz yapısal değişiklikle devam ettirilebilir ama bambaşka, yepyeni, üstelik bir de politik içerikli bir amaç taşıyan yeni bir kurumun oluşturulmasına izin ve olanak yoktur.

Şu "politik içerikli bir amaç" sözü nereden çıkıyor?

Spekülatif Masonluğun amaç ve ilkelerinin, 1717 yılında Londra'daki ilk örgütlenişi sırasında belirlendiğini, o günden bu yana hiç değişmediğini sanmayalım. Hele Londra Büyük Locası kurulurken perde arkasında çok farklı amaçların yattığını, bu nedenle ilkelerinin de çok farklı olduğunu bilelim.

O tarihteki ilkeler ile ritüelik öğretinin içeriği, genelde Alşimistlerin özelde Rozkrua yani Gül+Haç Tarikatı üyelerinin benimseyişleri doğrultusundaydı. Amaç ise otuz yıl kadar önce İngiltere'de tahttan devrilmiş olan İskoç asıllı Stuart hanedanı yandaşlarının tahtı yeniden ele geçirme hazırlığına destek vermeyi, bunun ötesinde yüzyıllar öncesinde Batı Avrupa'nın âdeta efsanesel egemeni iken Katolik Kilisesi'nce düzenlenen bir komplo sonunda ortadan kaldırılmış olan Merovenj hanedanının, hâlâ sürdürülmekte olan emellerini içeriyordu.

Şöyle de diyebiliriz: Bir yanda İngiltere tahtını ele geçirmek ama onun ötesinde gerek Fransa Krallığı'na gerekse Papalığa egemen olmak.

Ancak bu bir rüzgâr gibi gelip geçti. Bu bağlamdaki art niyetler ya da başka kurumların kendi amaçları doğrultusunda olmak üzere İngiltere'de biçim değiştirmiş Masonluğu etkileyişleri, başarılı olamadı. Spekülatif Masonluk sabun köpüğü gibi sönüp gitmedi ama kendine farklı bir yön çizmeye girişti. 1723 yılında, henüz 24 yaşındaki ateşli Stuartist yeni Büyük Üstat Wharton Dükü Philip, Masonluğun önceden genel kurulda kabul edilmiş olup şimdi yürürlüğe sokulması beklenen anayasasını istemeye istemeye, sonradan bir punduna getirip değiştirmek düşüncesiyle onaylamıştı. Bilirsiniz ki o anayasanın ikinci maddesi, masonların bulundukları ülkenin egemen gücüne boyun eğmelerini ve devlet memurlarına karşı yumuşak başlı bir tutum sergilemelerini gerektirir. İsteyeni kendi politikasında özgür bırakır ama devlete karşı olan eylemlerin desteklenmeyeceğini açıkça belirtir. Demek ki Birleşik Krallık, bu yeni tür Masonluğu, onun üzerinde tartışılmaz bir erk olduğunu vurgular tarzda etkilemişti.

Dolayısıyla, uzunca bir süre böyle bir örgütlenmenin desteğiyle tahtı ele geçirmeyi öngörenler açısından bu durum, tam bir başarısızlık hatta çöküntüydü.

Peki ama bu niçin böyle olmuştu?... Daha ilk örgütlenme sırasında yapılmış olan bir hata, belki de bir çaresiz kalmış olunarak kabullenme yüzünden.

Localara bir diyecek yoktu ama büyük loca yani obediyans, federatif bir yapıda, üstelik ne o çağın gereğine ne de amaçlara uygun olan, demokratik bir tarzda örgütlenmişti. Her kafadan ayrı bir ses çıkıyor, gerek seçimde gerek herhangi bir konuda karar vermek için loca üstatları ve nazırlarının oylarına başvuruluyordu. Onların tutum ve eğilimleri uyarınca alınan kararlar, perde arkasında kalarak büyük locayı kurduranların hiç de işine gelmiyordu.

Şimdi ne yapılmalı, bu nasıl düzeltmeliydi?

Büyük Loca için artık bir şey yapılamazdı. Demokratik düzen içinde çalışmalarını sürdürmek durumundaydı ama ondan umut yoktu. Bu işe yeniden başlanmalıydı. Bu kez otokratik bir örgütsel düzen kurulmalıydı. Masonluğun iki ve sonradan oluşturulmuş üçüncü derecesiyle yetinip kalınmamalıydı. Bu üç dereceye "simgesel dereceler" denilebilirdi; bunların üzerine bir de yüksek dereceler eklemekte yarar vardı. İşte o yüksek dereceler sıkı bir denetim altında tutulacaktı. Locaların simgesel derecelerdeki çalışmalarının da yararı olacaktı çünkü oradaki masonların daha iyi sınanması olanağı elde edilecekti.

Peki bu iş nerede yapılmalıydı?... İngiltere'de olmazdı. Bunun için Fransa çok daha iyiydi. Zaten Stuartlar da oradaydı. İskoçlar da bu girişime destek verirdi.

İşte böylece yüksek derecelerin oluşumuna geçildi ama bunun dünden bugüne öyle hemen başarıldığını sanmayalım. Tam 15 yıl sürdü uygulamaya konulabilmesi. Londra Büyük Locası'nın kuruluşunun da öyle birdenbire olamadığı, uzun bir hazırlık döneminden geçilmiş olduğu gibi…

Görülüyor ki Spekülatif Masonluk hiç de Operatif Masonluğun devamı değildi ama çağın gereği hatta zorlaması uyarınca öyle gösterilmişti. Bu arada, artık tarihe karışmaya yüz tutmuş olan o geleneksel meslek ve zanaatın öğelerinden birçoğu, yeni Masonluğun ritüelik öğretimi kapsamında birer simge olarak değerlendirildi. İşte hamtaş, gönye, pergel, çekiç ve böylece giderek bir temelde, köşede, basamakta ya da duvarda yer alması öngörülen küptaş, sonra duvarları oluştururken kullanılacak düzeç, şakûl ve diğerleri…

Hepsi birer simge, hem kendi başına hem ötekilerle bağlantılı olarak… Bir de beyaz önlük hepimizin loca çalışmalarına katılırken kuşandığı…

Giydiğimiz eldivenlerin de Operatif Masonluktan alınma olduğunu ileri sürenler varsa da, işte o yanlış… 18. yüzyıl Avrupa toplumuna şöyle bir bakmalı, kimler eldiven giyiyor diye.

Hem eldivenle yetinmek olur mu? Bir de kordonlar var. Spekülatif Masonluğun simgeleri arasında bir de kılıç var. O çağda kimler Masonluktakine benzer kordon ya da eşarp takıyor, kimler kılıç taşıyabiliyor, bunlara bakmadan olur mu?

Açıkça belli ki, Spekülatif Masonluk aristokrasiden de önemli ölçüde etkilenmiş. O tarihlerde bu kurum hiç de "bir sıradan halk örgütü" değil.

Hep mabette çalıştığımız için, masonik yaşamda tek bir kez girip çıkmış olduğumuz Düşünme Odası'nı unutup gideriz. Daha sonra orasını şöyle iyice bir gözden geçirmeyi pek düşünmeyiz nedense… Anımsayalım bakalım, neler vardı orada? Onları teker teker saymamın gereği yok. Soru şu: "O öğelerden hangisi Operatif Masonluk ile bağlantılı?" Şunu ekleyelim: "Düşünme Odası bize hangi kurumun öğelerini çağrıştırıyor?"

İşte o, öğretisinin temelinde Alşimiye önemli yer vermiş bir kurum olsa gerek; Rozkrua yani Gül+Haç gibi… Hele şu VITRIOL… Bunun açılımının anlamını Operatif Masonlukta çok derin bir kuyu kazmak ya da yer altına tünel açmakla mı bağdaştıracağız? Karanlık, hava, ateş, su ve toprak… Aydınlığa geçiş. Bunlar Operatif Masonluk ile mi bağlantılı? Sakın kökleri Hermetizm'e kadar uzanan çok daha derin bir felsefe olmasın!

Bir de Operatif Masonluk bünyesinde, meslekten ve zanaattan olan özgür masonların yanı sıra kabul edilmiş masonlar da varmış. Spekülatif Masonluğun oluşunu onlar sağlamış diyorlar.

Ne kadar da abartılıyor bu kabul edilmiş masonlar… 15. yüzyıl ortalarından sonra Operatif Masonluğun bünyesinde yer almış, orada birtakım çalışmalar yapmış oldukları yansınamaz. İçlerinde en ünlüsü olarak da Elias Ashmole gösterilir. Bunlara bir diyecek yok hatta Elias Ashmole tarafından yapılmış olan tasarımların, daha sonra Spekülatif Masonlukta ritüellerin oluşturulması sırasında değerlendirilmiş olabileceğine de hiçbir diyecek yok.

Diyecek şurada, şu soruda: "Londra Büyük Locası'nın kurucuları arasında kaç kabul edilmiş mason vardı? Bunlar nerede, ne zaman hangi mason localarına girmişti?"

Yanıt yok… Bu konuda ayrıntılı bilgi olmadığı söyleniyor. O halde ortaya bilgi diye konmuş olanlar birer tahmin. Başka tahminler de aynı değerde olabileceği gibi, bu konudaki kuşkuları güçlendiren veriler de var. Hele Londra Büyük Locası'nın altıncı büyük üstadı Wharton Dükü Philip'in kimliğine şöyle bir bakılırsa şöyle bir çehre ile karşılaşılır: Kendini kanıtlamaya çalışan, babasına inat Stuartist olmuş genç bir soylu, bir maceraperest hatta serseri…

Londra Büyük Locası, anayasasının ilk maddesinde yansıtılmış olduğu üzere, masonların dinsel inancı bakımdan deist yaklaşımlı bir tutum benimsemişti. Ancak bu tutum da o politik amaçlı kurumsal etkileme gibi pek uzun süremedi. İngiltere'de gerçekten de operatif olmayı sürdüren mason localarının kışkırtması üzerine, Anglikan Kilisesi bu işe çomak soktu. Artık İngiltere Büyük Locası adını almış ve kendince ülkedeki tüm Operatif Masonluğa sahip çıkan bu örgüt, üzerinde kurulan dinsel baskıya ancak on beş yıl dayanabildi; sonunda yelkenleri suya indirdi. Anayasası, buna göre değiştirildi.

Böylece günümüzdeki tutucu ya da gelenekçi nitelikli Masonluğun temeli atılmış oldu. Aynı sıralarda Fransa'da yeni bir politik atılıma girişildi. Bunu ise hem Fransa Krallığı hem Katolik Kilisesi sert bir tepkiyle karşıladı. Çünkü yine hata yapmışlar, fazla açık vermişlerdi. Bu işin içine gerek Fransa krallarının gerekse papaların öteden beri korkulu rüyası olan Tapınak Şövalyeleri'ni katmışlardı. (Bu iki olayın birden 1738 yılında gerçekleşmiş olması acaba bir rastlantı mı, yoksa arada bir bağlantı var mı?)

Fransa'daki İskoç asıllı masonlar ve yandaşları, aforoza ve tepkilere karşın direndi. İngiltere tahtını elde etmek üzere iki koldan silahlı eyleme bile giriştiler. Hiçbir başarı elde edemediler. Sonunda umutları da tükendi, kendileri de…

Masonluğun içindeki politik emeller böylece eridi gitti. Ancak gerek simgesel derecelerdeki büyük loca, gerekse yüksek derecelerde Tapınak Şövalyelerini de içeren rit olgusu, güçlerini yitirmeden kaldı; aksine daha da gelişti ve iyice yerleşti.

Tapınak Şövalyeleri'nin, Masonluğun etkilendiği kurumlardan biri olduğu da söylenir. Yanlış sayılmaz ama bu etki ya esinlenmenin niteliğine bakmak gerekir. Hem sadece Tapınak Şövalyeleri'nden değil, başka şövalyeliklerden de söz etmek gerekir.

Bu etki ya da esinlenme, Masonluğun bünyesinde ritüelik kapsamda yani eski bir öğretinin çağcıl biçiminde midir?... Pek değil, çünkü Orta Çağ şövalyelik kurumlarının bir öğretileri yoktu; birer ezoterik örgüt değildiler. Ancak yeni bir şövalyenin kabul töreni ile sınırlı bir kendi içlerine kapanık uygulamaları vardı, o kadar. Günümüzde Masonluğun ileri ve yüksek derecelerinde şövalyelik, simgesel bir anlam taşır. Ritüelleri sonradan düzenlenmiştir.

18. yüzyılın ikinci yarısına bakalım…

Masonluk İngiltere'de tam anlamıyla İngilizvarî bir tarz edinmiş ama ikiye bölünmüş; deist kalmış olanlar azınlıkta; çoğunluk teizm ile uyuşan bir dinsel inançtan yana.

Kıta Avrupası'nda artık İskoçluğun sadece adı kalmış. Buradaki Masonluk ise Fransızvarî bir tarzda yürüyor. Şimdi artık öncekilerden farklı bir örgütsel etki söz konusu değil. Sıra ilkeler ve amaçlar bakımından etkilenme ve esinlenmelerde.

Ortaya yüksek dereceler ve bunların sıralanışıyla oluşan "rit" diye bir şey çıkarıldı ya!… Şimdi masonlar, bu kurumun içinde kendi eğilimlerine uygun yeni ritler kurmaya yöneliyor. Hepsinin birden tek çatı ve tek yönetim altında tutulmasına ilişkin, tarihte Clermont Kurulu diye anılmış bir girişim başarısızlıkla sonuçlanıyor. Borusunu kendi bandosunda öttürmek isteyen, ayrı tellerden çalan masonları, düzenli bir orkestrada toplamak olanaklı değil.

Masonluğu etkileyen kurumlar arasında özellikle dine çok değinilir. Nitekim bunun ilk örneği İngiltere'de görüldü. İşin o yönü, Spekülatif Masonluğun anayasa bağlamında ortaya koymuş olduğu kurallar, ilkesel olmaktan çok örgütsel nitelikliydi. Simgesel derecelerde bunun ritüel üzerindeki etkisi pek o kadar önemsenecek bir boyutta değildi.

Bu durum günümüzde de öyledir. Masonluğun sayısal çoğunluğunun yer aldığı ve daha güçlü kanadında, her mason için teist nitelikli bir dinsel inanç sahibi olmak, düzenin ön koşuludur. Özgür Masonlar Büyük Locası üyeleri, bu bağlamda toleransı, Masonluğun evrensel amaç ve ilkeleri bakımından din ve inanç konusunun bireyin kendisine bırakılması ve bunun üzerinde durulmamasını benimsediğinden, ötekilerin o inanç koşulunu yadırgar hatta karşı çıkar.

Ancak simgesel derecelerde yani büyük localar çerçevesinde hepsi bu kadar. Bunun o kadar abartılacak bir yanı yok. Din ve inançların Masonluk üzerindeki etkileri, zorunlu tutuşlar, asıl ileri ya da yüksek derecelerde belirgin. Bu bağlamda bazı mason ritlerinin özellikle belli bir aşamadan sonra iyiden iyiye bir dinsel kisveye büründüğü bile izleniyor. Bu bağlamda elbette öncelik Hıristiyanlıkta. Öyle ki, bazı ritlerin belli bir aşamasından sonrası kesin ve koyu bir Hıristiyan inancı zorunlu görülüyor. (Bu bizi ilgilendirmese de, böyle olduğunu bilelim.)

İşin ilginç yanı şu ki, öğretisel içeriğe yani ritüellere bakacak olursak, aslında bunların hiçbiri belli bir dinin, bir mezhebin ya da bir dinsel tarikatın ilkeleriyle bire bir uyum içinde değil. Ayrıldıkları hatta çelişkiye düştükleri noktalar bile var. Nitekim bu yüzden bazı mason karşıtı (antimasonik) girişimlerde, Masonluğun hiç de sanıldığı gibi Hıristiyanlığa yatkın olmadığı, bu görünüm altında başlı başına bir din olduğu ileri sürülmüştür.

Elbette o iddialarda bulunanlar, Masonluğun sadece kendilerine yakın olan kanadındaki içeriğini göz önüne almakta, onlardan çok farklı masonik tutum ve içeriklerin varlığından bile söz etmemektedir. Kim bilir, belki bilmediklerinden belki önemsiz gördüklerinden. ABD'nde masonların çoğu, dünya çapında her yerde masonluğun kendi bildikleri gibi olduğunu sanır. Bu kurumun Kıta Avrupası'ndaki hatta İngiltere'deki niteliğini bile doğru dürüst bilmez.

Masonlukta en çok görülen dinsel etki, Kalvinist Protestan tarzında ya da ona yakındır. Bu günümüzde İngiltere'de bile böyledir. Ancak birçok mason ritine şöyle bir göz atıldığında, bu dinsel etkinin çok daha geniş bir yelpazesi olduğu görülür.

Bu yelpaze kapsamında ne yok ki!... Antik Mısır inançları, Antik Çağda Ege, Anadolu, Akdeniz doğusu ve Mezopotamya mitleri ile gizemci tarikatlarının inanç ve öğretileri, bu arada elbette Kabala, sonra Mazdaizm, Mitraizm, Budizm, Manizm gibi inanç sistemleri… Bunlar, özellikle çok sayıda derecesi bulunan ritlerde bir güzel değerlendirilmiştir. Bizim yakından bildiğimiz Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti, bu bağlamda hayli sınırlı kalır.

Türkiye'deki antimasonik çevrelerde Masonluğun ritüelik kapsamının Tevrat kaynaklı olduğu sık sık ileri sürülmüştür. Bu iddialara yanıt olarak şöyle demek uygun olur: "Tevrat'ın mason ritüelleri üzerindeki etkisi sıfır değildir ama ötekilerin, özellikle Antik Mısır, Anadolu, Ege ve doğu inançlarının yansıları yanında Tevrat'ın esamisi okunamaz. Tevrat esinlenmeleri de Masonluğa doğrudan değil, bir başka yoldan dolaylı olarak girmiştir. Bunların yorumlanması yapılırken, Masonluktaki tek ya da birkaç derece ritüeline bakmak yanıltıcı olur; bütünü hatta tüm mason ritlerinin öğreti kapsamını göz önünde tutmak gerekir."

Elbette o çevreleri ikna etmek hiç de kolay değildir. Bu kadarla da kalmayıp, Masonluğu bir Yahudi ülküsü olarak niteleyip lanetledikleri Siyonizm ile bağdaştırmayı hatta özdeş tutmayı kafalarına takmışlardır bir kere…

İşin ilginç yanı şu ki; böyle bir bağdaştırma girişimi sadece Türkiye'de yapılmaktadır. Antisemitizm ya da Yahudi sevmezlik akımı, dünya yüzünde başka ülkelerde Türkiye'de olduğundan çok daha ateşlidir ama hiç kimse çıkıp da Semitizm ya da Siyonizmi Masonluk ile bağdaştırmaz.

Bu fark neden oluyor?... Şundan: Batı ülkelerinde Semitizm ve Siyonizmin ne olduğu bilinir; Masonluğun ne olduğu da üç aşağı beş yukarı bilinir. Bunları bağdaştırmak saçma sapan bir iş olur; hiç kimse buna kanmaz. Sonra böyle bir iddiayı ortaya koyan kaynağın güvenilirliği azalır. Türkiye'de ise bunların hiçbirinin önemi olmadığı, bir sansasyon içeren yanlış habere doğru haberden daha çok itibar edildiği için, isteyen istediği asparagası ortaya serer.

Oysa Masonluk ile Siyonizmi tarihteki bir olayı örnek alarak yakınlaştırsalar, ne iyi ederler. Nitekim 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde, Prieuré de Sion adlı gizli örgüt ya da oluşumun başı durumunda olan Victor Hugo ile Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti Fransa Süprem Konseyi Gran Komandörü Adolphe Crémieux arasında bir anlaşma yapılmıştır: Sonradan dehşetli bir patırtı kopmasına neden olan Siyon Protokolleri… Böylece aynı politik örgüt ya da oluşum, Masonluğu ikinci kez kendi emelleri uğruna kullanmaya girişmiş olmaktadır. (Bu olay, başlı başına incelenip irdelenmesi, masonlarca çok iyi anlaşılması gereken bir konudur. Öyle ki, bununla en çok antimasonik cephe ilgilenmiş ve olmadık yorumlar yapmıştır ama aslında bu konu mason olmayanlardan önce masonları ilgilendiren bir etiket sorunudur.)

Şimdi yine yüz yıl kadar geriye, 18. yüzyılın üçüncü çeyreğine dönelim.

Kıta Avrupası Aydınlanma Çağı'na girmiştir. Acaba Masonluğun bu çağın oluşumu üzerinde etkisi olmuş mudur?

Belki… Ancak bu çağda ortaya çıkan ya da eskiden var olsa da sinip kalmış, şimdi yeniden canlandırılan felsefesel akımların birçoğunun Masonluğu etkilediği yadsınamaz.

Nitekim işte bu dönemde, kısa bir süre içinde Masonlukta yüzlerce ritin yeşerdiği görülür.

Masonlukta ritlerin bir ortak yönetim altında toplanması başarılamamıştır. Şimdi bir başka düşünce ortaya çıkmaktadır. Acaba farklı ritlerde çalışan locaların hiç olmazsa simgesel derecelerde bir ortaklığa katılmaları sağlanamaz mı?

İşte bu düşünce, 1773 yılında, alışılagelmiş büyük loca tarzındaki obediyans türüne karşılık büyük doğu (grand orient) denilen bir başta tür obediyansın oluşturulmasına yol açar. (Türkçede biz buna "büyük doğu" diyoruz ama burada kullanılan "orient" sözcüğü, 18. yüzyıl Fransızcasında "ortaklık, birliktelik" gibi bir anlama da gelir. Tıpkı "beyaz oturum" terimi gibi. Onun da Fransızca olan aslındaki "blanche" sözcüğü, hem beyaz hem açık ya da serbest anlamına gelir. Türkiye'de eskiden kullanılmış büyük maşrık terimi, Fransızcadaki grand Orient teriminin çok daha yerinde bir karşılığı olmuş.)

Başlangıçta, dışarıdan bakıldığında, iyi niyetli bir girişim olarak nitelendirilebilecek olan bu örgütlenme tarzının, önceleri olabildiğince geniş kapsamlı tutulması öngörülürken, bir süre sonra kısıtlamalara uğratıldığı görülür. Bazı ritlerin bu çatı altına sokulmasına engel olunur. Burada bir kaygı sezilebilir: Şöyle ki;

Masonlar, kendi benimsedikleri bir öğretimin kapsamının dışındaki bir öğretimi, Masonluğun kapsamında bulunmasını yadırgadıkları öğeleri, kendilerinden uzak tutmak istiyor.

Bunun daha iyi anlaşılabilmesi için bir örnek verelim.

Hepimiz Masonluğun özellikle birinci derecesinde Hermetizm'in belirgin etkileri olduğunu gayet iyi biliriz. Düşünme odasından başlayarak, ritüelimiz, birçok bakımdan Antik Mısır'da Hermetik nitelikli öğretimin verildiği tapınaklarda yer almış olduğu öykülenen uygulamalarla benzeştirilir. Ancak doğrudan bir alıntı yapılmış olduğunu söylemek zordur.

19. yüzyıl başlarında özellikle Fransa'da etkin duruma geçmiş olan iki rit vardır: Memfis Riti ile Mizraim Riti. Her ikisi de 90 dolayında derecesi ile Antik Mısır inançları ve Hermetizm üzerinde diğer ritlerden çok daha fazla yoğunlaşmıştır.

Memfis Riti'nin derecelerinin yaklaşık üçte biri Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti'ne pek benzer. Sonra diğer ritlerin hiçbirinde olmayan bambaşka konuları irdelemeye girişir.

Mizraim Riti'ni Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti ile karşılaştırırsak, bu örtüşme aşağı yukarı yarı yarıyadır ama ilk bölümde araya Hermetik nitelikli başka dereceler konmuştur. Sonraki derecelerde ise doğrudan Tevrat ve Talmut, ardından Kabala'nın irdelenmesine girişilir.

Bu iki ritin üyeleri Fransa'da birbirinin gözünü oymuş, Fransa Büyük Doğusu çatısı altına girmek için olmadık işler yapmışlardır. Fransa Büyük Doğusu, ileri gelenlerinin önemli kişiler oluşu nedeniyle bir ara Memfis Riti'ni kabullenmiş olsa da, aslında yönetim erki yani otorite bakımından her ikisiyle de pek uyuşamamıştır.

Memfis Riti'nin Fransa'daki serüvenini incelerken önemli sayılması gereken bir nokta ile karşılaşıyoruz. Bu çalışmadaki konu başlığımız Masonluğu etkilemiş olan kurumlar. Ancak şunu sormamız gerekiyor: Masonluğu en çok etkilemiş olan kurumlar mıdır yoksa kişiler mi? Masonluk en çok kurumlardan ve akımlardan mı etkilenmiştir yoksa güçlü ve etkili kişilerin bireysel tutum ve eğilimlerinden mi?

Spekülatif Masonluğun ilk örgütsel oluşumu sırasındaki oyunda rol alanları ansiklopedilerde zor buluruz. Ancak sahnedeki o oyuncuların arkasında, çoğu kuliste, oyun yazarı, yönetmen, aksesuarcı, dekorcu gibi daha birçok kişi vardır. Bunlar asıl güçlü ve etkili, oyunu sahneye koyan kişilerdir. Birçoğu oyunun oynandığı tarihten çok önce yaşamıştır. Bunların arasında Francis Bacon, Johann Valentin Andreae, Robert Boyle, René Descartes, John Locke, Elias Ashmole gibi adları sayabiliriz. Kimileri de bu oyun sahnede canlandırılırken yani Londra Büyük Locası'nın kuruluşu sırasında oralardadır ama varlıkları pek görülmez: Isaac Newton, Christopher Wren gibi…

Aynı etkilenmeyi 18. yüzyılın ikinci yarısında birçok ritin oluşumu sırasında da görürüz. Bu bağlamda Diderot, d'Alambert, Montesqieu, Immanuel Kant, Emanuel Swedenborg, Antoine Joseph Pernety, Jean Claude Saint-Martin, Adam Weisshaupt, Jean-Jacques Rousseau ile Voltaire gibi düşünürler ve daha birçokları sayılabilir. Adı daha çok Büyük Fransız Devrimi ile birlikte anılan Robespierre bile gündeme gelir.

Masonluk ile birlikte Büyük Fransız Devrimi'nden söz edince de, ortaya şöyle bir soru atmak âdeta kaçınılmaz olur: Hangisi ötekini etkilemiştir? Yoksa ikisi de art arda birbirini mi?

Masonluktaki özgürlük-eşitlik-kardeşlik ilkelerini, ritüelik bir üçleme tarzında sanırım sadece biz kullanıyoruz. Buna da 1970'li yılların ortalarında başladık. Bunun Fransa'da bile böyle kullanılmadığına pek kulak asmamıştık. Fransız franklarının üzerinde yazılı oluşunu da göz ardı etmiştik. Belki de bu üçlemenin Fransa'ya mal edilemeyeceğini düşünmüştük.

Bu üç ilke Masonlukta evrensel olarak geçerlidir ve tüm obediyanslarca kullanılır ama böyle bir üçleme olarak değil, ayrı ayrı, bağımsız. Değerlendirilmeleri ve yorumları da farklıdır; daha bu ilkelere gelmeden önce benimsenmiş olan temel masonluk anlayışına bağlıdır.

Bu üç ilke, antimasonik cephedeki ağızlarda sakız gibi hayli çiğnenmiştir. Bunun Masonluğun ihtilâlci kişiler yetiştirdiğinin bir göstergesi hatta kanıtı olduğu ileri sürülmüştür. Bu bağlamda bilerek ya da bilmeden göz ardı edilmiş iki nokta vardır:

1- Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik, bir üçleme olarak Fransa'daki bazı mason localarında 1746 yılından başlayarak yani Büyük Fransız Devrimi'nden 40 yıl önce kullanılmıştır. Bir diğer deyişle Büyük Fransız Devrimi'nden alıntı değildir; onu esinlendirmiştir.

2- Fransa'da 18. yüzyıl sonlarında cumhuriyetçi masonlar kadar kralcı masonlar da vardı. Nitekim devrim öncesinde localarda birbirleriyle tekme yumruk kavga ettikleri de olmuştu. Devrim sırasında kaçıp saklanan Büyük Üstat Orléans Dükü Louis Philippe, yakalandığında idam edilmişti. Devrimin etkisi ile Fransa'daki tüm localar darmadağın olmuştu.

Dilin kemiği yok derler ya… Masonluğu insanlığın başına getirilmiş felâketlerden biri olarak görenlerden kimileri, bu kurumun öğretisel temelinin Karl Marx tarafından hazırlanmış ve Rusya'daki komünist ihtilalinin de masonlarca gerçekleştirilmiş olduğunu ileri sürer.

Bunu pek yadırgamayalım. İnsanlar kendi beğenileriyle uyumlu olmayan tarihsel gerçekleri kabullenmeye zor yanaşır. Her zaman her yerde bir günah keçisi aranır ve bulunur. Masonluk işte o keçilerden biridir. Üstelik ritüelik bir törende keçi kestiği ileri sürülmüş, buna inananlar inanmayanlardan çok olmuştur. İnananların arasında masonlar da var. Demek ki Masonluğu etkileyen çağdaş kurumlara bir de medyayı eklemek gerek.